

PODPORA ZDRAVÍ V RÁMCOVÉM VZDĚLÁVACÍM PROGRAMU PRO PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Zora **SYSLOVÁ**

Abstrakt: Příspěvek se pokouší analyzovat Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání z hlediska podpory zdraví. Snaží se o komparaci obsahu Kurikula podpory zdraví v mateřských školách a Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Pozornost je věnována především podmínkám pro vzdělávání dětí předškolního věku, které je nutné v mateřských školách vytvářet vzhledem k podpoře zdraví a zdravému vývoji dětí. Současně jsou posuzovány kompetence obou programů, které vedou k rozvoji zdravých životních návyků. Závěr příspěvku patří vlastnímu hodnocení školy, které mělo v Programu podpory zdraví své pevné místo již od roku 2000, tedy o sedm roků dříve, než se jeho povinnost objevila ve školském zákoně.

Klíčová slova: podpora zdraví, podmínky pro vzdělávání, kompetence, vzdělávací programy

Podpora zdraví se v nejrůznějších podobách objevovala již v dokumentech předcházejících zákonu č.561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen Školský zákon), respektive Rámcovému vzdělávacímu programu pro předškolní vzdělávání, který vstoupil v platnost se Školským zákonem.

K těmto dokumentům patří například Bílá kniha¹, ale také dlouhodobé záměry vzdělávání, jak České republiky, tak Krajů. Ty považují výchovu ke zdravému životnímu stylu jako jeden z hlavních cílů kurikulární reformy a důležitý nástroj postupného a dlouhodobého ovlivňování procesu vzdělávání.

Mezi další dokumenty můžeme řadit *Strategie prevence sociálně patologických jevů 2001–2004* a *Školní preventivní program pro MŠ, ZŠ a školská zařízení*, oba z roku 2001. Tyto dokumenty nabízí některé konkrétní cesty k tomu, aby školy začaly podporovat zdravý životní styl a vytvářet optimální podmínky pro prevenci společensky nežádoucích jevů. Požadují, aby se školy staly bezpečným místem pro efektivní vzdělávání. Jádrem preventivní strategie vidí v **komplexní změně, která zahrnuje vše, co se ve škole děje.**

---

¹ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice (Bílá kniha). Praha: MŠMT, 2001, s. 38.

Důvodem pro vytváření takovýchto strategií byla zjištění, že nemalé části mladých lidí se nedaří vyrovnávat se se školními problémy a různými náročnými životními situacemi. Zástupným řešením pak pro ně bývá zneužívání drog a alkoholu, záškoláctví, šikana, vandalismus a další formy nežádoucího chování spadající do oblasti společensko-patologických jevů. Na stránkách MŠMT je uvedeno, že: „*Působení na mladou generaci musí mít charakter výchovně vzdělávací. Musí jít o proces vytváření a upevňování morálních hodnot, zvyšování sociální kompetence dětí a mládeže, o rozvoj dovedností, které vedou k odmítání všech forem sebeustrukce, projevů agresivity a porušování zákona.*“²

Jedním z doporučených programů pro zavádění prevence patologických jevů byl Program škol podporujících zdraví.

K jednomu z nejdůležitějších dokumentů patří vládní program *Zdraví 21 - Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR – Zdraví pro všechny v 21. století* (projednán vládou České republiky dne 30. října 2002 – usnesení vlády č. 1046), který, mimo jiné, v cíli 13.4. požaduje, aby do roku 2015 mělo alespoň 50% dětí možnost navštěvovat mateřské školy podporující zdraví a 95% žáků základní školy podporující zdraví. Základem pro naplnění tohoto požadavku bylo začlenit státní správu a samosprávu na úrovni krajů do koordinace ve prospěch rozšiřování sítě škol podporujících zdraví a implementovat požadavky na podporu zdraví do Rámcových vzdělávacích programů jak pro předškolní, tak pro základní vzdělávání. Právě tento požadavek bude v následujícím textu blíže specifikován.

Základním dokumentem je v současné době školský zákon. V § 29 dává školám povinnost vytvářet podmínky pro zdravý vývoj dětí, žáků a studentů a pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů. Lze tedy očekávat, že také RVP PV se bude podporou zdraví zabývat. Explicitně se však vzdělávací program touto oblastí nezabývá. Na druhé straně je ovšem možné konstatovat, že svým pojetím požaduje vytvářet takové podmínky a rozvíjet takové dovednosti, které by měly vést ke zdravým životním návykům.

Než přistoupíme ke komparaci Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) s Kurikulem podpory zdraví v mateřské škole (dále jen KPZMŠ), v krátkosti se o vzniku kurikula a jeho obsahu zmíníme. Projekt „Zdravá mateřská škola“ vznikl v roce 1994. V současné době je prezentován pod názvem Podpora zdraví v mateřské škole. Původní projekt se zabýval pouze vytvářením podmínek pro zdravý rozvoj dětí. Až kurikulum, které vzniklo v roce 2000 (tedy rok před 1. verzí RVP PV) bylo rozšířeno o výčet kompetencí, které je třeba u dětí předškolního věku rozvíjet. Kurikulum je členěno do tří zásadních oblastí týkajících se vzdělávání dětí předškolního věku v mateřských školách. Jde o **podmínky**, které se mají pro zdravý vývoj dětí a jejich vzdělávání v mateřské škole vytvářet, **obsah vzdělávání** postavený na rozvoji kompetencí a **evaluaci** mateřské školy. Z hlediska těchto tří oblastí budeme analyzovat RVP PV.

Podmínky

Filozofii podpory zdraví je holisticky a interakčně pojatý přístup ke zdraví. V něm je zdraví vnímáno jako výslednice vztahů prostředí (blízkého i vzdáleného, přírodního

² *Strategie prevence sociálně patologických jevů 2001–2004* [online]. Praha : MŠMT, 2000. [cit. 2009-08-06] Dostupné na WWW <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/dokumenty-13>>.

i společenského) s lidskou bytostí v celé její šíři (organismu, psychiky, osobnosti). Proto se autorky programu velmi důsledně zabývají vytvářením takových podmínek, které by u dětí cíleně vedly k účtě ke zdraví a praktickým dovednostem chránícím zdraví.

V následující tabulce jsou uvedeny podmínky jak RVP PV, tak KPZMŠ.

RVP PV	KPZMŠ
Věcné podmínky	Učitelka podporující zdraví
Životospráva	Věkově smíšené třídy
Psychosociální podmínky	Rytmický řád života a dne
Organizace	Tělesná pohoda a volný pohyb
Řízení mateřské školy	Zdravá výživa
Personální a pedagogické zajištění	Spontánní hra
Spoluúčast rodičů	Podnětné věcné prostředí
	Bezpečné sociální prostředí
	Participativní a týmové řízení
	Partnerské vztahy s rodiči
	Spolupráce mateřské školy se základní školou
	Začlenění mateřské školy do života obce

Z výše uvedeného vyplývá, že KPZMŠ naplňuje požadavky RVP PV, ale kromě doporučených podmínek je rozšiřuje o další.

Například podmínku *věkově smíšené třídy* vnímá jako vytváření přirozeného prostředí vhodného pro socializaci dítěte. Toto uspořádání umožňuje v daleko větší míře uskutečňovat sociální učení a učení dětí od sebe navzájem.

Tělesnou pohodu a volný pohyb považuje za nepostradatelnou pro zdravý vývoj a celkovou tělesnou a duševní pohodu. Pro *spontánní hru* je potřeba vytvářet zcela cíleně prostor, čas a prostředky, neboť vychází z přirozených potřeb a zájmů dítěte a bez její realizace by byl vývoj dítěte brzděn.

RVP PV prezentuje výše uvedených sedm podmínek pouze jako *další*. Za *základní* podmínky, které je třeba při vzdělávání dětí dodržovat, považuje legislativní vymezení příslušnými právními normami.

Lze tedy vyvodit, že RVP PV nepovažuje vytváření podmínek za nezbytně nutné a úzce provázané s rozvojem kompetencí jako KPZMŠ.

Obsah vzdělávání

První verze RVP PV vznikla v roce 2001. Neobsahovala však kompetence, které byly doplněny až do verze druhé, z roku 2004.

Kompetence představují v současném pojetí předškolního vzdělávání základ celoživotního učení, propojený s dalšími stupni vzdělávání. Jde o soubor činnostně zaměřených výstupů, který je důležitý nejen z hlediska přípravy dítěte pro započítí systematického vzdělávání, ale zároveň pro jeho další životní etapy. RVP PV hovoří o tom, že „*dobré a dostatečné základy klíčových kompetencí, položené v předškolním věku, mohou být podstatným příslibem dalšího příznivého rozvoje a vzdělávání dítěte*“.

te, nedostatečné základy mohou být naopak brzdou, která dítě na počátku jeho životní a vzdělávací cesty může znevýhodňovat“.³

KPZMŠ vycházelo při tvorbě klíčových kompetencí „z programů podpory zdraví pro dospělou populaci a inspirovány národními kurikuly zemí, jako je Skotsko v Evropě nebo Rhode Islandu v USA“.⁴

Z následující tabulky opět vyplývá, že v obecné míře se pojetí kompetencí shoduje. KPZMŠ je má však důsledněji vázané k rozvoji kompetencí, které podporují zdravý životní styl.

RVP PV	KPZMŠ
Kompetence k učení	Rozumí holistickému pojetí zdraví, pojmům podpory zdraví a prevence nemocí
Kompetence k řešení problémů	Uvědomuje si, že zdraví je prioritní hodnotou
Kompetence komunikativní	Dovede řešit problémy a řeší je
Kompetence sociální a personální	Má vyvinutou odpovědnost za vlastní chování a způsob života
Kompetence činnosti a občanské	Posiluje duševní odolnost
	Ovládá dovednosti komunikace a spolupráce
	Aktivně se podílí na tvorbě podmínek a prostředí pro zdraví všech

Kompetence RVP PV zaměřená čistě k podpoře zdraví je v podstatě jen jedna:

- dbá na osobní zdraví a bezpečí svoje i druhých, chová se odpovědně s ohledem na zdravé a bezpečné okolní prostředí (přírodní i společenské)

Kompetence sociální a personální a občanské a činnosti mají u dětí rozvíjet také dovednosti, které ovšem s prevencí patologických projevů také souvisí. Například:

- uvědomuje si, že za sebe i své jednání odpovídá a nese důsledky
- dětským způsobem projevuje citlivost a ohleduplnost k druhým, pomoc slabším, rozpozná nevhodné chování; vnímá nespravedlnost, ubližování, agresivitu a lhostejnost
- při setkání s neznámými lidmi či v neznámých situacích se chová obezřetně; nevhodné chování i komunikaci, která je mu nepřijemná, umí odmítnout
- odhaduje rizika svých nápadů, jde kurážně za svým záměrem, ale také dokáže měnit cesty a přizpůsobovat se daným okolnostem
- ví, že není jedno, v jakém prostředí žije, uvědomuje si, že se svým chováním na něm podílí a že je může ovlivnit

Dále jsou oblasti vzdělávání členěny stejně - biologická, psychická, interpersonální, socio-kulturní a environmentální. Rozdíl je pouze v tom, že RVP PV má dílčí cíle uvedené v jednotlivých oblastech bez provázání s rozvojem kompetencí. KPZMŠ má dílčí cíle jednotlivých oblastí uvedené v tabulkách přímo s kompetencemi, které rozvíjí a příslušnými ukazateli, které pomáhají hodnotit, zda k rozvoji kompetence došlo a na základě čeho tak může učitelka usuzovat.

³ Rámcový program pro předškolní vzdělávání. Věstník MŠMT, sešit 2, Ročník LXI, únor 2005, s. 10.

⁴ HAVLÍNOVÁ, M., VENCÁLKOVÁ, E. a kol. *Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole (aktualizovaný program)*. Praha: Portál, 2006, s. 93. ISBN 80-7376-061-5

Evaluace

RVP PV charakterizuje autoevaluaci jako „proces průběžného vyhodnocování vzdělávacích činností, situací i podmínek vzdělávání, realizovaný uvnitř mateřské školy, který se odehrává v několika na sebe navazujících a neustále se opakujících fázích. Poznanky získané tímto průběžným vyhodnocováním poskytují pedagogům zpětnou vazbu o kvalitě vlastní práce a pedagogové by jich měli cíleně využívat k optimalizaci a zlepšování vzdělávacího procesu i podmínek, za nichž vzdělávání probíhá. Nejedná se o jednorázové a náhodné zhodnocení určitého jevu na základě subjektivního dojmu pedagoga, ale o proces, který je realizován systematicky, podle předem připraveného plánu.“⁵

KPZMŠ rozlišuje vnitřní a vnější evaluaci. Výsledek obou je pak evaluace jako komplexní hodnocení činnosti celé mateřské školy. Uvádí, že autoevaluaci (vnitřní, interní evaluaci) si škola provádí sama, bez cizí účasti. Je významnou a nezastupitelnou součástí práce školy. „...přesněji, než kdokoliv z vnějšku může postihnout a analyzovat svoji situaci a problémy. To, že škola záměrně sleduje, srovnává svoje výsledky a hledá řešení případných problémů je nejcennějším přínosem autoevaluace. Aby plnila svůj účel a nebyla formální záležitostí, musí probíhat **pravidelně a systematicky**, správným **metodickým postupem**, v předem **vymezených oblastech**, pro které si MŠ stanovila indikátory (kritéria, ukazatele nebo také hlediska kvality). Důležitým předpokladem také je, aby k ní všichni zúčastnění přistupovali s vědomím, že dává podklady pro **rozhodování a plánování** dalšího rozvoje školy.“⁶

Z hlediska autoevaluace vidíme shodu obou dokumentů. Vnímají ji jako proces vedoucí ke zkvalitňování předškolního vzdělávání. Rozdíl je jen v tom, že pro školy v síti Škol podporujících zdraví jsou vytvářeny nástroje pro hodnocení podmínek (dotazník INDI MŠ) a pro hodnocení výsledků vzdělávání (SUKy).

Závěrem lze říci, že RVP PV je koncipován obdobně jako KPZMŠ. Kurikulum je však pojato jako program pro cílené vytváření podmínek jako základu pro rozvoj kompetencí týkajících se rozvoje zdravých životních návyků a postojů vedoucích ke kvalitním životním návykům. RVP PV ve své podstatě naplňuje požadavky strategií vytvářením systémové změny v práci mateřské školy. Není však tak úzce svázán se systematickým rozvojem zdravých životních návyků. Těch se týkají jen „jednotlivosti“.

Při porovnávání těchto dvou dokumentů také nelze opominout fakt, že KPZMŠ pracovalo s kompetencemi již od svého počátku (2000), RVP PV implementovalo kompetence až do své 2. verze (2004). Obdobně tak byla do systému škol podporujících zdraví zahrnuta od jejího počátečního fungování (1995) autoevaluace jako součást rozvoje školy a systematického zkvalitňování její práce.

Je evidentní, že KPZMŠ předběhlo svou nadčasovostí reformu školství v České republice. Rozvojem kompetencí a evaluací se zabýval mnohem dříve, než se objevilo v zákonných dokumentech. Svým pojetím pak patří k jedinečným uceleným dokumentům zabývajícím se cíleně komplexním rozvojem zdravých životních návyků již v počátečním období vzdělávání, kdy se zakládají celoživotní dovednosti a postoje.

⁵ Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Věstník MŠMT, sešit 2, Ročník LXI, únor 2005, s.37.

⁶ HAVLÍNOVÁ, M., VENCÁLKOVÁ, E. a kol. *Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole (aktualizovaný program)*. Praha: Portál, 2006, s. 185. ISBN 80-7376-061-5

Literatura

- HAVLÍNOVÁ, M. a kol. *Zdravá mateřská škola*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-048-0
- HAVLÍNOVÁ, M., VENCÁLKOVÁ, E. a kol. *Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-383-8
- HAVLÍNOVÁ, M., VENCÁLKOVÁ, E. a kol. *Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole (aktualizovaný program)*. Praha : Portál, 2006. ISBN 80-7376-061-5
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže* Č.j.: 14514/2000-51
- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice* (Bílá kniha). Praha: MŠMT, 2001.
- Rámcový program pro předškolní vzdělávání*. Věstník MŠMT, sešit 2, Ročník LXI, únor 2005.
- Strategie prevence sociálně patologických jevů 2001 – 2004* [online]. Praha : MŠMT, 2000. [cit. 2009-08-06] Dostupné na WWW <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/dokumenty-13>>.
- Strategie prevence sociálně patologických jevů 2001 – 2004* [online]. Praha : MŠMT, 2000. [cit. 2009-08-06] Dostupné na WWW <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/dokumenty-13>>.
- Školní preventivní program pro MŠ, ZŠ školská zařízení* [online]. [cit. 2009-08-06] Dostupné na WWW <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/dokumenty-13>>.
- Zákon č.561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání* [online]. Praha : MŠMT, 2004. [cit. 2009-08-06] Dostupné na WWW <<http://www.msmt.cz/dokumenty/zakony>>.
- Metodický pokyn k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních* Č.j.: 20 006/2007-51
- Zákon č.561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání*.
- Zdraví 21 - Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR – Zdraví pro všechny v 21. století (Projednán vládou České republiky dne 30. října 2002 – usnesení vlády č. 1046)*. [cit. 2009-08-06] Dostupné na WWW <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/vychova-ke-zdravi>>.

SUPPORT OF THE HEALTH IN THE FRAME EDUCATIONAL PROGRAM FOR THE PRE-PRIMARY EDUCATION

Abstract: The aim of the contribution is to analyse The Frame Educational Program for the Pre-primary Education of the view of the support of the health. It tries to compare the contents of the Curriculum of the Health Support in the kindergartens with the Frame Educational Program.

First of all the contribution focuses to the conditions for pre-school age children.

This conditions are essential in the kindergartens for the support of the health and for the healthy development of the children. At the same time we adjudicate competence of both programs which go towards progress of healthy lifestyle habits. The end of the artical belongs to the self - evaluation of school which had its own tight space in Program of the health support from year 2000, so seven years earlier then it was required in the school's law.

Keywords: support of the health, conditions of education, competences, educational programs